

Poziom wiedzy młodzieży szkół ponadgimnazjalnych na temat narkomanii i jej profilaktyki

Level of knowledge the teenagers in secondary schools about addiction, and its prevention

Dorota Maciąg^(a, b, c), Marta Witkowska^(a, b, c), Małgorzata Cichońska^(a, b, c),
Katarzyna Kucharska^(a, b, c), Monika Borek^(a, b, c), Wioletta Krawczyk^(a, b, c)

Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim,
Wydział Pedagogiki i Nauk o Zdrowiu, Katedra Pielęgniarstwa,
Rektor WSBiP w Ostrowcu Św.: dr hab. n. hum. B. Zboina

(a) opracowanie koncepcji

(b) zbieranie materiału

(c) opracowanie tekstu i piśmiennictwa

STRESZCZENIE

Wstęp: Środki odurzające są obecne na świecie od tysięcy lat. Człowiek od pradawnych czasów próbował osiągnąć zmiany w swojej psychice za pomocą środków psychoaktywnych. Początkowo narkotyki używane były jako element kultu religijnego, pomocne były także w urozmaiceniu spotkań towarzyskich. Z czasem zaczęto ich używać jako substancji leczniczych. Zjawisko odurzania się dzieci i młodzieży różnymi substancjami odurzającymi jest jednym z najpoważniejszych przejawów wykolejenia społecznego i na całym świecie stanowi trudny problem wychowawczy. Zjawisko narkomanii wśród młodzieży przybiera charakter groźny i ma tendencję wzrostową, zagrażającą zdrowiu i życiu. Przyczyn zażywania narkotyków jest tak wiele jak środków psychoaktywnych. Młodzi ludzie nie doceniają zdrowia, ich zdaniem choroby wiążą się z późnym wiekiem. Nie rozumieją konsekwencji zażywania narkotyku, jest to dla nich tylko zabawa. Celem strategii profilaktyki uzależnień jest przede wszystkim redukcja ich dostępności. Strategie profilaktyczne skoncentrowane na kosztach mają pomagać jednostkom rozwijać się i zachowywać zdrowy styl życia. Strategie skoncentrowane na środowisku powinny uwzględniać czynniki środowiskowe tj. np. czynniki prawne, ekonomiczne, rodzinne, kulturowe, polityczne, religijne. **Cel pracy:** Poznanie poziomu wiedzy młodzieży szkół ponadgimnazjalnych na temat narkomanii, jej przyczyn, skutków zdrowotnych oraz profilaktyki. **Materiał i metody:** W badaniu uczestniczyło 80 uczniów klas 1–3 szkół ponadgimnazjalnych powiatu opatowskiego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety składający się z 21 pytań, które dotyczyły wiedzy licealistów na temat: przyczyn sięgania po narkotyki, możliwości pozyskania narkotyków w szkole, skutków zdrowotnych ich zażywania oraz profilaktyki narkotykowej prowadzonej

przez nauczycieli i pedagogów szkolnych. **Wyniki:** Tylko 25% ankietowanych określiło narkomanię jako zjawisko patologii społecznej. 65% badanych stwierdziło, że w ostatnim czasie obserwuje się wzrost spożycia narkotyków. Jako przyczynę tego stanu 33% uznaje sytuacje stresowe, a 48% wpływ grupy rówieśniczej. 45% ankietowanych przyznało się do kontaktu z narkotykami, a 50% twierdzi, iż narkotyki są łatwo dostępne w szkole. Dla 52% okazjonalne zażywanie narkotyków nie jest uzależnieniem, jednak zdaniem 87% badanych narkomania wymaga leczenia. Tylko 23% ankietowanych uważa podejmowane instytucjonalnie działania profilaktyki antynarkotykowej za skuteczne. 68% badanych podkreśliło ogromną rolę rodziców w profilaktyce narkomanii. **Wnioski:** Uzyskane wyniki wskazują na potrzebę prowadzenia szeroko rozumianej profilaktyki narkomanii w szkołach. Celem podejmowanych działań powinno być promowanie zdrowego stylu życia, opóźnienie wieku inicjacji oraz ograniczenie dostępności do narkotyków. Ważne jest rozwijanie umiejętności, pozwalających radzić sobie z trudnymi sytuacjami stresowymi. Realizatorami działań poza rodzicami powinni być nauczyciele wspierani przez psychologów i pedagogów szkolnych a terenem tych działań, szkoła i inne miejsca w których młodzież spędza czas.

Słowa kluczowe: profilaktyka, narkomania, młodzież

INTRODUCTION

Background: Narcotics have been present in the world for thousands of years. People have been trying to change their psyche by means of psychoactive drugs. At the very beginning drugs were used as the element of religious cult, helpful in varying social meetings. With time, they were

used as medicinal substances. The phenomenon of narcosis among children and teenagers by means of various narcotics is one of the most serious aspects of social aberration and it is a very difficult educational problem all over the world. Drug abuse among teenagers is becoming more and

more serious and is increasing, which puts health and life in danger. There are as many reasons of drug abuse as narcotics. Young people do not appreciate their health, as in their opinion illnesses are directly related to an old age. They do not understand the consequences of drug abuse which is just a good fun for them. The aim of drug prevention strategy is, first of all, the reduction of drugs availability. The prevention strategies concentrated on costs aim at helping the individuals to develop and keep the healthy way of life. The strategies concentrated on society should include the environmental factors, such as legal, economical, family, cultural, political and religious aspects. The aim of this work was to specify the awareness of secondary school students concerning drug abuse, its reasons, health effects and prevention. **Materials and methods:** The research was conducted among 80 students of 1–3 grade of secondary schools from Opatów province. The questionnaire was the research tool, which consisted of 21 questions concerning the students' knowledge about the reasons for reaching for drugs, the possibilities of getting drugs at school, the health reasons of drug abuse as well

as the drug prevention conducted by the teachers and school educationalists. **Results:** Only 25% of the students believed drug abuse to be a socially pathological phenomenon. 65% claimed that lately the increase of drug abuse could have been observed. As the reason for this, 33% give stress and 48% – the peer pressure. 45% of those questioned admitted they had already tried drugs, and 50% claimed that drugs are easily available at school. For 52% taking drugs occasionally is by no means an addiction; still according to 87% drug abuse requires medical treatment. Only 23% of the young believed that the actions undertaken by the institution concerning drug prevention are effective. 68% of the questioned stressed a huge role of parents in drug prevention. **Conclusions:** The results of the research prove the need of conducting a wide prevention campaign at schools. The aim of undertaken actions should be healthy life promotion, delaying the age of sexual initiation, as well as limiting the availability of drugs. It is important to increase the abilities allowing the young people to cope with difficult stressful situations. Teachers, apart from parents, backed up by psychologists and educationalists should carry out the above mentioned campaigns. As far as the places of the campaigns are concerned, these should be schools and other places where the young spend their free time.

Key words: prevention, drug addiction, teenager

WSTĘP

Patologią społeczną nazywane są zjawiska społecznego zachowania się jednostek i określonych grup społecznych sprzeczne z systemem norm moralnych, a także często prawnych obowiązujących w danym społeczeństwie lub anormalne warunki społeczne w instytucjach, środowiskach lub systemach, wytwarzające, ułatwiające lub podtrzymujące patologiczne reakcje u jednostek żyjących w tych warunkach [1].

Problem uzależnień jest dobrze znany na świecie. Uzależnionym można być od substancji psychoaktywnych, jak również od pewnych form aktywności codziennego życia jednostki.

Uzależnienie to psychiczny i fizyczny stan wynikający z interakcji między żywymi organizmami a substancją chemiczną: alkohol, nikotyna, narkotyki, leki, charakteryzujący się zmianami zachowania i innymi reakcjami, do których należy konieczność przyjmowania danej substancji w sposób ciągły lub okresowy, w celu doświadczenia jej wpływu na psychikę, lub by uniknąć przykrych objawów towarzyszących brakowi substancji [2].

Szerzące się uzależnienia od środków psychoaktywnych sprawiły, iż problem ten stał się plagą współczesnego świata. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) uzależnienia zalicza do największych patologii społecznych przełomu XX i XXI wieku.

Zaburzenia będące konsekwencją zażywania substancji psychoaktywnych można podzielić na następujące kategorie: uzależnienie fizyczne, psychiczne i społeczne.

Zaburzenia używania substancji psychoaktywnych polegają na jej nadużywaniu i stopniowym uzależnieniu od niej. Nadużywanie definiowane jest jako nadmierna trwająca dłużej niż 12 miesięcy konsumpcja substancji psychoaktywnych przez osobę wolną jeszcze od uzależnienia [3].

U osób zażywających narkotyki szczególnie szybko dochodzi do uzależnienia fizycznego. Osoba narkotyzująca się łatwo przekracza granicę między pragnieniem substancji a jej potrzebą. Po przekroczeniu tej granicy potrzeba staje się trwałą, nieodwracalną, przemożną i silniejszą niż ludzka wola. Zaspokojenie potrzeby staje się jej priorytetem.

Dolegliwości pojawiające się w sytuacji niedoboru substancji nazywane są zespołem abstynenckim [3]. Objawy abstynenckie charakteryzują się: bólami mięśni, biegunką, mdłościami, niepokojem, halucynacjami, delirium aż do zapaści włącznie [4].

Uzależnienie psychiczne jest to stan psychiczny powstały w wyniku przyjmowania różnego rodzaju środków uzależniających. Może ono mieć różne nasilenie i przejawiać się zwykłym pragnieniem, które możliwe w miarę łatwo opanować, albo też pożądaniem posuniętym aż do nieopanowanej żądzy i przymusu

brania. Psychiczne uzależnienie wiąże się z takimi okolicznościami jak: czas przyjmowania substancji o ustalonej porze dnia np. po pracy, rano, przed snem itd. Duże znaczenie ma rytuał brania, sposób zażywania, chęć poprawienia sobie komfortu psychicznego lub usunięcia dyskomfortu. Dla uzależnionego człowieka zaabsorbowanie przyjmowanymi środkami staje się dominantą, a jego zachowanie staje się zachowaniem nałogowca.

W przypadku uzależnienia psychicznego odstawienie środka nie powoduje wystąpienia objawów abstynencyjnych, poza ogólnym podnieceniem i złym samopoczuciem. W terapii odwykowej i w resocjalizacji należy mieć na uwadze szczególnie ten właśnie kryzysowy moment w procesie uwalniania się od środków uzależniających [5].

Uzależnienie społeczne wiąże się z zażywaniem narkotyku w grupie. Może mieć charakter kultowy, obrzędowy. Istotą zjawiska uzależnienia społecznego, jest bardzo silne uzależnienie od grupy, a wtórnie od środków narkotycznych. Przynależność do danej grupy pociąga za sobą przyjmowanie zasad, obyczajów i rytuałów panujących w grupie. W etiologii uzależnień można wyodrębnić psychologiczne i środowiskowe uwarunkowania zwiększające ryzyko ich powstawania [5].

CEL PRACY

Celem pracy jest poznanie poziomu wiedzy młodzieży szkół ponadgimnazjalnych na temat narkomanii, jej przyczyn, skutków zdrowotnych oraz profilaktyki.

MATERIAŁ I METODY

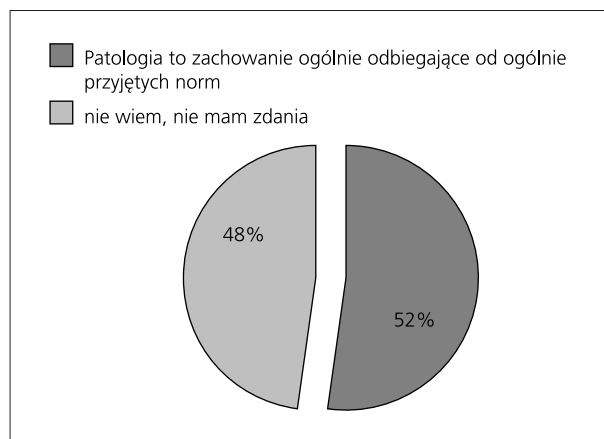
W badaniu uczestniczyło 80 uczniów klas 1-3 szkół ponadgimnazjalnych powiatu opatowskiego. Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety składający się z 21 pytań, które dotyczyły wiedzy licealistów na temat: przyczyn sięgania po narkotyki, możliwości pozyskania narkotyków w szkole, skutków zdrowotnych ich zażywania oraz profilaktyki narkotykowej prowadzonej przez nauczycieli i pedagogów szkolnych.

WYNIKI BADAŃ

Ogólny obraz patologii społecznej postrzegany przez badaną młodzież

Termin „patologia społeczna” okazał się być terminem złożonym i trudnym do interpretowania. Młodzieży łatwiej wskazać zjawiska patologii społecznej występujące w ich otoczeniu aniżeli podać

definicje patologii społecznej. Uzyskane wyniki przedstawia ryc. 1.

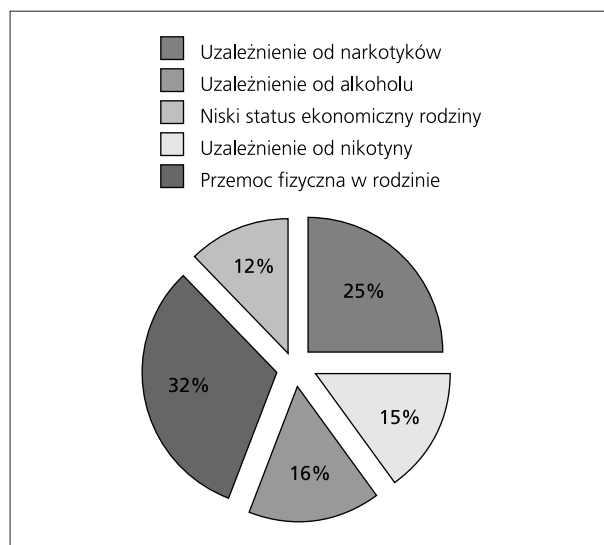

Ryc. 1. Interpretacja terminu „patologia społeczna”

Fig. 1. The interpretation of the term “social pathology”

Ponad połowa badanych podjęła próbę określenia pojęcia patologii społecznej i określiła je jako zjawiska negatywne, odbiegające od ogólnie przyjętych norm społecznych, pozostałe 48% badanych nie znało poprawnej definicji analizowanego pojęcia.

Poproszono badaną młodzież o podanie przykładów najczęściej spotykanych patologii społecznych. Uzyskane wyniki przedstawia ryc. 2.

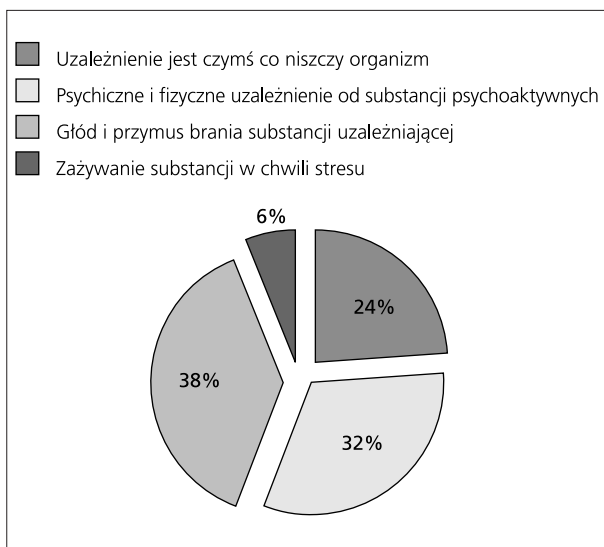
Ryc. 2. Znane przez młodzież zjawiska patologii społecznej

Fig. 2. Known by the teenagers occurrence of social pathology

66% licealistów jako najczęstsze zjawiska patologii społecznej wymieniło uzależnienia od alkoholu, narkotyków czy nikotyny oraz przemoc fizyczną w rodzinie. Niepokojącym wydaje się być fakt, iż tylko 25% badanych uznaje narkomanię za zjawisko

patologii społecznej. Pozostałym badanym patologia społeczna kojarzyła się z niskim statusem ekonomicznym rodziny, które to zjawisko występujące samodzielnie trudno uznać za patologię. Można tu raczej mówić o małej zaradności życiowej lub innych niezależnych od rodziny przyczynach.

Uzależnienie definiowane jest jako „nabyta silna potrzeba wykonywania jakiejś czynności lub zażywania jakiejś substancji”. W języku potocznym termin „uzależnienie” jest stosowany głównie do osób, które nadużywają narkotyków, alkoholu lub papierosów. Badana młodzież w różny sposób określiła czym jest i jak rozumie termin „uzależnienie”. Uzyskane wyniki przedstawia ryc. 3.

Ryc. 3. Interpretacja terminu „uzależnienie”

Fig. 3. The interpretation of the term "addiction"

Z analizy zebranego materiału badawczego wynika, iż zdecydowana większość badanej młodzieży prawidłowo potrafi określić czym jest uzależnienie, określając je jako działanie destruktywne, niszczące organizm oraz jako konieczność i przymus zażywania substancji psychoaktywnych. Dla 6% badanych uzależnieniem jest także sięganie po substancje psychoaktywne dla rozładowania napięcia emocjonalnego.

Problem narkomanii jest znany i obecny na świecie od tysięcy lat. Początkowo narkotyki miały swoje zastosowanie w medycynie, religii ale ich rozprzestnienie i chęć osiągania zmian w swojej psychice za pomocą środków psychoaktywnych narastały. W ostatnich latach obserwuje się wzrost częstości zażywania narkotyków przez młodzież, taką tendencję zaobserwowało 65% ankietowanych licealistów. Zapytano więc badaną młodzież o przyczyny tego zjawiska.

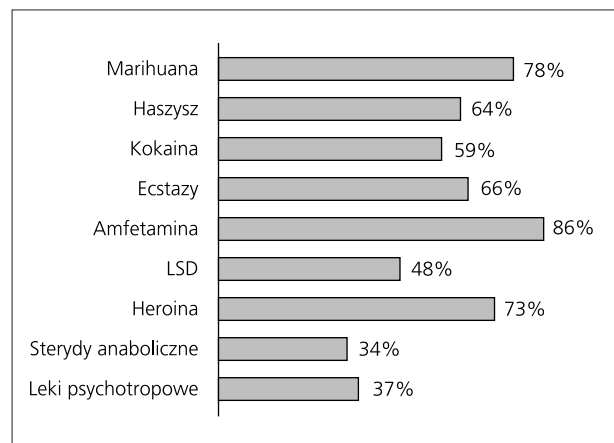
Ryc. 4. Przyczyny narastającej fali narkomanii

Fig. 4. The reasons for the rising of drug addiction

Zdaniem badanych licealistów główną przyczyną szerzenia się narkomanii jest brak dostatecznej kontroli ze strony rodziców, opiekunów i wychowawców. Niebagatelną rolę odgrywają tu również środki masowego przekazu, gdzie kultywowany jest „luzacki” styl życia. Istotne znaczenie w szerzeniu się omawianej patologii ma także zwiększenie dostępności do substancji psychoaktywnych, młodzież może je nabyć nawet w szkole.

Wzrost dostępności do narkotyków sprawia, że młodzież kierując się ciekawością sięga po nie. I tak do kontaktu z narkotykami przyznało się 55% badanej młodzieży.

W trakcie badania poproszono ankietowaną młodzież o wymienienie najpopularniejszych wśród młodzieży narkotyków. Ponieważ licealiści wymieniali więcej niż jedną substancję psychoaktywną, procent nie sumuje się do 100.

Ryc. 5. Najpopularniejsze narkotyki – opinia badanych

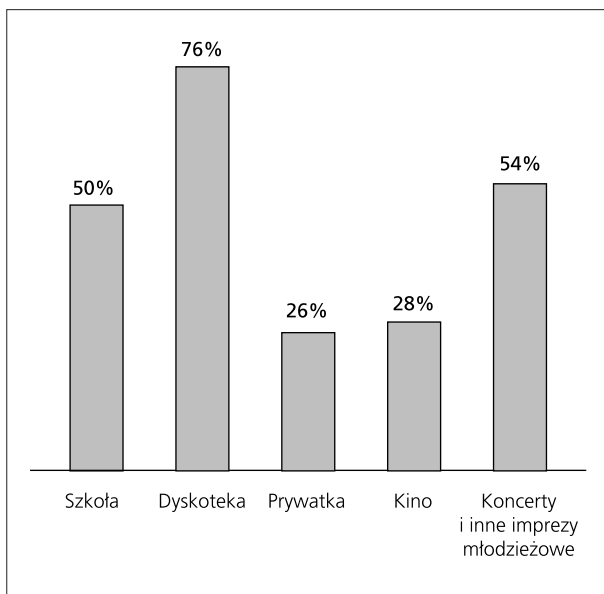
Fig. 5. Top drugs – opinion of the respondents

Do najczęściej wymienianych przez młodzież narkotyków należały: amfetamina, marihuana, heroina, haszysz i tabletki Ekstazy. Najbardziej wymieniane substancje psychoaktywne to: sterydy anaboliczne i leki psychotropowe.

Spośród 45% badanych (36 osób), którzy przyznali się do kontaktu z narkotykami, dla 22 badanych pierwszym zażywany narkotykiem była marihuana. Pozostałe 14 osób odpowiedziało, iż ich pierwszym narkotykiem był amfetamina.

Spośród 36 licealistów, którzy przyznali się do próbowania działania narkotyków 24 osoby przyznały, iż sięgnęły po nie kolejny raz, pozostałe 11 osób swoją „przygodę” z narkotykami zakończyło na tej incydentalnej próbie i nie zamierza jej powtarzać.

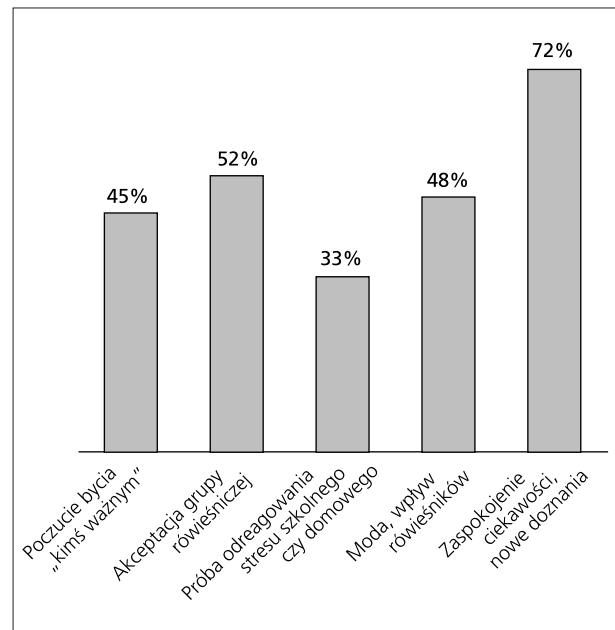
Osoby zajmujące się dystrybucją substancji psychoaktywnych świetnie „wtapiają się” się w środowisko młodzieżowe i zajmują się ich rozprowadzaniem w miejscach gdzie przebywają potencjalni nabywcy. Miejscami, gdzie młodzież bez trudu może zakupić narkotyki są: szkoła, dyskoteka, kino, imprezy młodzieżowe np. prywatki. Uzyskane wyniki przedstawia ryc. 6. (procent nie sumuje się do 100, ponieważ badani wybierali więcej niż jedną odpowiedź).

Ryc. 6. Miejsca w których można z łatwością zakupić narkotyki
Fig. 6. Places where you can easily buy drugs

Bardzo niepokojącym jest fakt, że aż połowa ankietowanej młodzieży wskazała na łatwość nabycia narkotyków w szkole. Można podejrzewać, iż łatwość ta wynika z faktu, że dystrybucją zajmują się ich rówieśnicy. Zatrważający jest także fakt, że szkoła jako instytucja nie zapewnia młodzieży poczucia bezpieczeństwa.

Różne bywają powody, dla których młodzież w sposób mniej lub bardziej świadomy sięga po narkotyki. Dla jednych jest to ciekawość, dla innych chęć zaimponowania kolegom, a dla następnych sposób na odreagowanie stresu. Rycina 7 przedstawia powody sięgania po narkotyki przez badanych. Procent nie sumuje się do 100 ze względu na możliwość dokonania wielokrotnego wyboru.

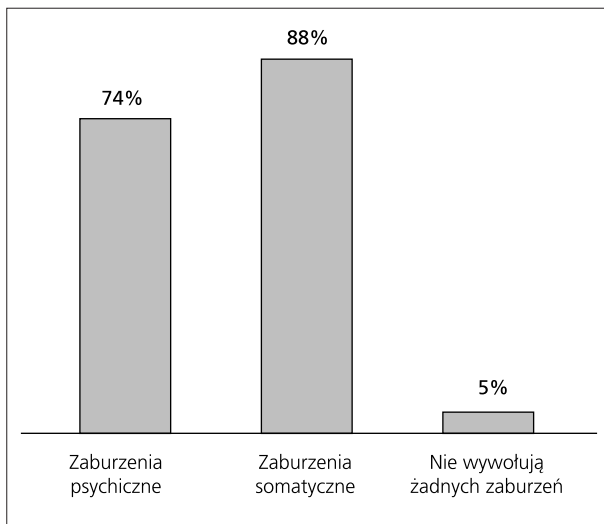

Ryc. 7. Powody sięgania po narkotyki
Fig. 7. The reasons for drug use

Dla zdecydowanej większości badanych, powodami sięgania po narkotyki są moda i ciekawość nowych doznań. Kolejne odpowiedzi to sposób na rozładowanie stresu, którego źródłem jest szkoła lub sytuacje domowe. Istotną rolę licealiści przypisali modzie i wpływowi grupy rówieśniczej. Dla 45% jest to także bycie „ważnym”.

Niepokojącym wydaje się być fakt, iż dla 52% badanej młodzieży okazjonalne zażywanie narkotyków nie jest uznawane za zjawisko niepokojące, a tym samym badani nie doszukują się w tym niczego złego.

Długotrwałe przyjmowanie substancji narkotycznych prowadzi do wielu zaburzeń w funkcjonowaniu całego organizmu ludzkiego. Zaburzenia te dotyczą zarówno sfery doznań i równowagi psychicznej jak również prawidłowego funkcjonowania wszystkich układów somatycznych. Wiedzę licealistów na temat szkodliwego wpływu narkotyków na organizm człowieka przedstawia rycina nr 8 (procent nie sumuje się do 100, ze względu na możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi).

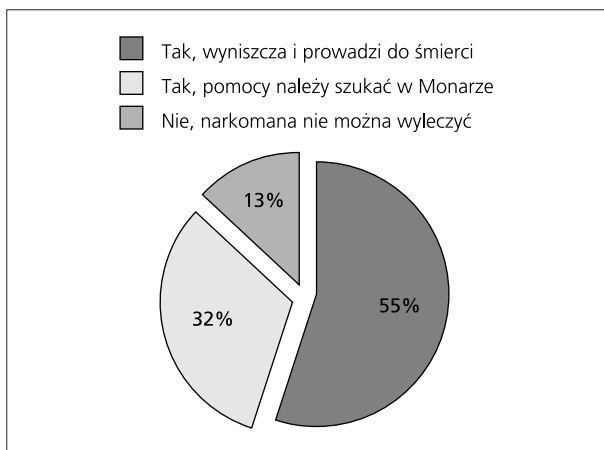

Ryc. 8. Wpływ narkotyków na organizm człowieka

Fig. 8. Effects of drugs on the human body

Budującym wydaje się być poziom wiedzy młodzieży na temat szkodliwego wpływu narkotyków na organizm człowieka. Blisko 90% ankieterowanych wskazało na negatywny wpływ substancji aktywnych na wszystkie organy i narządy organizmu. Blisko 74% licealistów wskazało także destruktywny wpływ narkotyków na centralny układ nerwowy, co prowadzić może do depresji i prób samobójczych.

Uzależnienie od narkotyków jest jedną z najtrudniej leczących się patologii społecznych i wymaga szeroko rozumianej terapii fizycznej i psychospołecznej. Zjawisko to zostało uznane za patologię wymagającą leczenia przez 87% badanych. Wyniki opinii badanych na temat celowości leczenia narkomanów przedstawia rycina 9.

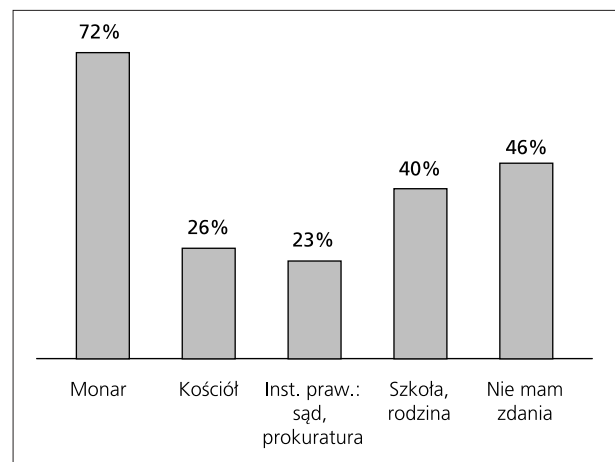

Ryc. 9. Opinia badanych na temat celowości leczenia narkomanów

Fig. 9. Opinion of respondents on the advisability of treating drug addicts

Zdecydowana większość badanych (87%) wskazała na konieczność leczenia narkomanów z czego 33% wskazało gdzie narkomani powinni szukać pomocy. Licealiści wskazali tu także na potrzebę udzielenia narkomanom wsparcia psychospołecznego w walce z uzależnieniem. Podkreślali również fakt, iż to sam narkoman musi mieć wolę do walki z nałogiem. Pozostali stwierdzili, że leczenie narkomanów jest bezcelowe, gdyż narkomania jest nieuleczalna.

Działania związane z zapobieganiem i zwalczaniem narkomanii podejmują w naszym kraju różne instytucje oraz grupy społeczne. Badana młodzież podjęła próbę wskazania instytucji oraz grup społecznych zajmujących się zapobieganiem i zwalczaniem narkomanii.

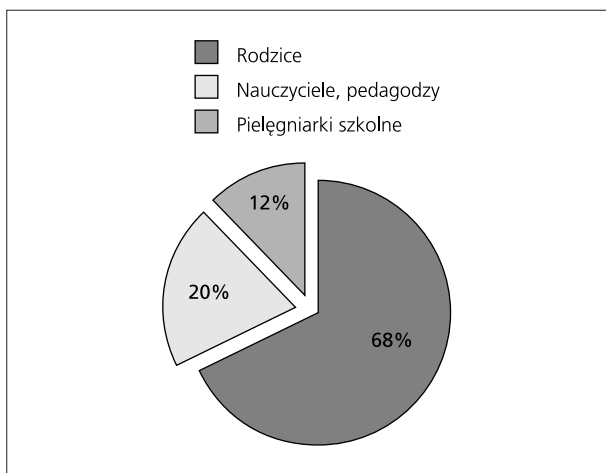

Ryc. 10. Instytucje i grupy społeczne powołane do zwalczania i zapobiegania narkomanii

Fig. 10. Institutions and social groups set up to combat and prevent drug addicts

Objęta badaniem młodzież ogromną rolę w walce z narkomanią przypisuje instytucji związanej z leczeniem uzależnień – „Monar”. Blisko połowa badanych ważną rolę w zapobieganiu narkomanii przypisuje szkole. Niespełna 25% wskazała na niską skuteczność związanych z prawem instytucji państwowych. Nieco ponad 25% podkreśliła rolę związków wyznaniowych. Niepokojący wydaje się być fakt, iż blisko 50% badanych nie ma zdania na ten temat, co może oznaczać ich sceptyczne podejście do dotychczasowych działań podejmowanych przez wymienione instytucje.

Istnieje wiele sposobów oraz metod, aby od najmłodszych lat przekazywać młodzieży wiedzę z zakresu profilaktyki uzależnień. Niebagatelną rolę mają tu do spełnienia: rodzice, nauczyciele i pedagodzy oraz pielęgniarki szkolne. Wyniki badania dotyczące opinii młodzieży na temat osób, które w ich otoczeniu odpowiedzialne są za edukację z zakresu uzależnień przedstawia rycina 11.

Ryc. 11. Osoby, mające wpływ na edukację z zakresu narkomanii

Fig. 11. People that have an impact on education in the field of drug addiction

Ogromną rolę w profilaktyce narkomanii badana młodzież przypisała rodzicom, jako osobom najbliższym, kochającym swoje dzieci, którym zależy na ich zdrowiu i przyszłości. Nauczyciele jako osoby tworzące środowisko wychowania i profesjonalnie przygotowane do pracy z młodzieżą powinni bardziej aktywnie włączyć się w działania zapobiegające szerzeniu się narkomanii. Zdaniem młodzieży najmniejszą rolę w profilaktyce uzależnień odgrywają pielęgniarki szkolne. Niewątpliwie jest to wynik właściwej organizacji medycyny szkolnej.

DYSKUSJA

We współczesnym świecie narkomania stanowi wyzwanie dla wielu społeczeństw, zarówno krajów bogatych jak i biednych. Zjawisko to ma bardzo złożony charakter co powoduje, iż trudno się z nim uporać. Świadczy o tym fakt, że w żadnym kraju nie zdołano skutecznie go zwalczyć [6].

Uzależnienie od narkotyków wśród młodzieży stało się najistotniejszą patologią społeczną ostatniego dwudziestolecia. W badaniu własnym 52% badanej młodzieży potrafiło prawidłowo określić czym jest patologia społeczna określając ją jako zachowanie niezgodne z ogólnie przyjętą normą społeczną (ryc. 1).

Uzależnienie to psychiczny i fizyczny stan wynikający z interakcji między żywymi organizmami a substancją chemiczną: alkohol, nikotyna, narkotyki, leki, charakteryzujący się zmianami zachowania i innymi reakcjami [2]. Jak wykazały uzyskane wyniki zdecydowana większość licealistów nie miała proble-

mu z prawidłowym określeniem czym jest uzależnienie oraz wskazanie na najczęściej spotykane uzależnienia (ryc. 2)

Uzależnienie wiąże się z twardymi narkotykami, lub tymi, które używane są na co dzień. Najpierw występuje okazjonalne zażywanie substancji psychoaktywnych dla towarzystwa lub polepszenia nastroju. W badaniu przeprowadzonym w 2006–2007 roku w Ciechanowie wśród 217 uczniów II i III klasy gimnazjum do jednorazowego kontaktu z narkotykami przyznało się 27,7% badanych uczniów [7]. Analiza badań przeprowadzonych w Gorzowie Wielkopolskim w 2006 roku wykazała, że 31,9% gimnazjalistów przyznało się do używania substancji psychoaktywnych [8]. Podobne wyniki uzyskano w 2006 roku w Gdańsku, gdzie 29% uczniów przyznało się do przynajmniej jednorazowego sięgnięcia po substancję psychoaktywną, a najczęściej używanym narkotykiem była marihuana [9]. W badaniu ogólnopolskim, przeprowadzonym w 2005 roku wykazano, że 31,5% uczniów drugich klas ponadgimnazjalnych miało doświadczenia z narkotykami, a najczęściej używanym narkotykiem była także marihuana [10]. W badaniu własnym kontakt z narkotykami potwierdziło 45% ankietowanych licealistów. Spośród tej grupy 24 osoby przyznały się do ponownego sięgnięcia po narkotyk. Dla 11 z nich zjawisko to miało charakter incydentalny.

Przyczyn zażywania narkotyków jest tak wiele jak środków psychoaktywnych. Analiza wyników badań przeprowadzonych w Kaliszu w 2006 roku wśród uczniów szkoły podstawowej wykazała, że 51,8% badanych sięga po środki uzależniające z chęci zaimponowania innym, a 41,7% dostaje je od kolegów [11]. Podobnymi motywami sięgania po substancje psychoaktywne kierowała się młodzież w badaniu własnym; 52% badanych chciała w ten sposób pozyskać akceptację grupy rówieśniczej, a 48% określiło, że zrobiło to dla zaspokojenia panującej wśród kolegów mody na zażywanie narkotyków. Dla 72% badanych motywem sięgnięcia po narkotyki było zaspokojenie ciekawości nowych doznań. W badaniu przeprowadzonym przez M. Pinderę w 2006 r. przyczyny sięgania po narkotyki były następujące: chęć spróbowania (27,5%), dla dobrej zabawy (15,5%), presja rówieśników i moda po 8,7% [7].

Narkomania w szczególności zagrożone są dzieci i młodzież nadwrażliwa o delikatnej strukturze psychicznej. Młodzi ludzie tej kategorii są zazwyczaj lękliwi i ulegli. Mają przy tym małą odporność na stres, frustracje i trudności. W badaniu M. Pindery 8,7% badanych wskazała na stres jako przyczynę sięgania po substancje odurzające [7]. W badaniu własnym 33% licealistów wskazało właśnie na stres

jako powód dla którego młodzież sięga po narkotyki (ryc. 7).

Oprócz wyżej wymienionych przyczyn sięgania po narkotyki można wyróżnić jeszcze kilka innych: bunt wobec świata dorosłych, chęć oderwania się od specyficznego stylu życia, sytuacji społecznej, duża dostępność informacji o narkomanii i narkotykach.

Istnieje wiele typologii narkotyków. Jedna z bardziej znanych dokonana na podstawie ustawodawstwa holenderskiego wyodrębniła dwa typy: miękkie i twarde [12]. Ze względu na źródła ich pozyskiwania, wyodrębnia się narkotyki: pochodzenia organicznego, oraz narkotyki pochodzenia syntetycznego. Wg badań ogólnopolskich pod względem rozpowszechnienia na pierwszych miejscach znajdują się marihuana i haszysz. Przynajmniej raz w życiu próbowało ich 6,5% badanych [13]. Na drugim miejscu rozpowszechnienia znajduje się amfetamina – ok. 2% eksperymentujących [14]. W badaniu przeprowadzonym w 2002 roku na Lubelszczyźnie do eksperymentowania z marihuaną i haszyszem przystąpiło 26,2% licealistów [14]. W badaniu własnym do najbardziej znanych narkotyków także należą: marihuana (78%), heroina (73%), haszysz (64%) i amfetamina 86%.

Wśród zagrożeń jakie mogą wynikać z zażywania narkotyków najczęściej wymieniane są: uzależnienie, degradacja psychospołeczna, utrata kontroli nad własnym zachowaniem, negatywne skutki dla zdrowia i śmierć. W badaniu M. Pindery, aż 81% badanej młodzieży była świadoma szkodliwego działania substancji psychoaktywnych na organizm człowieka [7]. W badaniu własnym blisko 90% badanych wskazało na negatywne skutki zdrowotne narkomanii, co prezentuje rycina 9. W badaniu przeprowadzonym w 2006 roku w Ełku stwierdzono, iż 50% uczniów szkół podstawowych i 44% gimnazjalistów nie posiadało wiedzy na temat negatywnych skutków zażywania narkotyków, a uczniowie deklarujący szkodliwe skutki nie potrafili ich uzasadnić [10].

Termin profilaktyka rozumiany jest jako działanie i środki stosowane w celu zapobiegania chorobom [15]. P. O’Gorman (1983) przyjmuje, że profilaktyka narkomanii jest kombinacją przepisów i strategii zmierzających do eliminowania lub redukcji potencjalnych czynników predestynujących do rozwoju uzależnienia.

Celem strategii profilaktyki uzależnień jest przede wszystkim redukcja ich dostępności. Wg badania przeprowadzonego w latach 2006–2007 w szkołach gimnazjalnych województwa śląskiego miejscami, w których bez trudu można nabyć narkotyki są: dyskoteki, szkoła, imprezy towarzyskie (47,5%) [7]. Podobne wyniki uzyskano w 2006 roku w Kaliszu

wśród uczniów szkół podstawowych, gdzie badana młodzież wskazała następujące miejsca nabywania narkotyków i tak: imprezy młodzieżowe wskazało 54%, okolice szkoły 20%, kluby i dyskoteki 15,6% badanych [11]. W badaniu własnym najczęstszym miejscem zakupu narkotyków była dyskoteka 76%, szkoła 50%, koncerty i imprezy młodzieżowe 54% (ryc. 6). Ponieważ są to miejsca gdzie młodzież spotyka się, odpoczywa lub uczy, należy zadbać o to, aby były to miejsca bezpieczne.

Strategie profilaktyczne skoncentrowane na środowisku powinny uwzględniać czynniki środowiskowe takie jak np. czynniki prawne, ekonomiczne, rodzinne, kulturowe, polityczne, religijne i wiele innych. Zdaniem ankietowanych instytucjami predysponowanymi do leczenia narkomanów są Monar (72%), szkoła i rodzina 46%, kościół 26% i 23% prokuratura i sąd.

Profilaktyka pierwszorzędowa skierowana jest do grupy niskiego ryzyka. Może to być cała społeczność szkolna. Na tym etapie działania profilaktyczne powinny skupić się na procesie edukacji. Proces ten powinien być prowadzony w sposób systematyczny i konsekwentny. Edukacja musi być prowadzona przez osoby profesjonalnie przygotowane i posiadające autorytet społeczny. Aby edukacja była skuteczna musi być prowadzona z użyciem metod dydaktycznych dopasowanych do poziomu intelektualnego odbiorców.

Profilaktyka drugorzędowa adresowana jest do grup podwyższonego ryzyka, do osób przejawiających pierwsze objawy dysfunkcji (zaburzeń). Mogą to być uczniowie eksperymentujący ze środkami odurzającymi. W tej grupie odbiorców należy stosować metody oddziaływania edukacyjno – psychologicznego działające na wyobraźnię potencjalnie zagrożonych.

Profilaktyka trzeciorzędowa kierowana jest do grupy wysokiego ryzyka. Należą tu osoby, u których występują już rozwinięte symptomy choroby spowodowane uzależnieniem od narkotyków. Działania prowadzone na tym poziomie mają na celu ograniczenie pogłębiania się procesu chorobowego i degradacji społecznej. Działania te umożliwiają powrót do normalnego życia w społeczeństwie [16].

W Polsce i na świecie z różną skutecznością wprowadza się programy profilaktyczne wśród młodzieży. Najczęściej programy takie przybierają formę dyskusji lub prezentacji o narkotykach, prowadzone przez osoby w poza szkoły [17].

Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawa oświatowa zobowiązuje szkoły do wprowadzenia programów profilaktycznych (Rozporządzenie Ministra z 31.01.2003 r.). Najlepszym rozwiązaniem jest

łączenie zajęć przeznaczonych dla dzieci i młodzieży z warsztatami dla rodziców i nauczycieli oraz pracą w grupie rówieśniczej. Założeniem takich zajęć jest to że, nie sam narkotyk jest groźny lecz pewne braki tkwiące w człowieku. Podczas zajęć, dużą wagę przywiązuje się do potrzeb, uczuć, istnienia człowieka w grupie społecznej [18].

W profilaktyce narkomanii najważniejszą rolę do odegrania ma rodzina. Rodzice podobnie jak nauczyciele mają poczucie braku kompetencji, wiedzy. Dzieci natomiast mają odmienny sposób patrzenia na problem narkotyków, co uniemożliwia szczerą dyskusję. Analizując wyniki badań prowadzonych wśród młodzieży można wyciągnąć wniosek, że temat narkotyków nie jest im obcy. To właśnie z domu młodzież powinna wynieść rzetelną wiedzę na temat zagrożeń związanych z narkotykami, a nie posługiwać się opiniami kolegów, które zazwyczaj mijają się z prawdą. Młodzież o większym wsparciu społecznym skupia się na planowym rozwiązaniu problemów, oczekując konkretnej pomocy od najbliższych. Zadaniem osób, które prowadzą profilaktykę jest konsekwentne, permanentne wskazywanie innych sposobów radzenia sobie z problemami niż zażywanie narkotyków [17].

W badaniu przeprowadzonym wśród gimnazjalistów w Ciechanowie w 2008 roku jako główne źródło wiedzy uczniowie wskazali rówieśników (34,4%), internet (30%), literaturę (7,8%), na wiedzę pochodzącą od pielęgniarki i rodziców wskazało po 6,7% [19]. Podobne wyniki uzyskano w gimnazjum w Wołowie wśród uczniów klas I-III, gdzie uczniowie wskazali media jako najczęstsze źródło wiedzy o narkotykach (44,4%). Kolejnym źródłem wiedzy o narkotykach byli koledzy (32,5%), rodzice 7%, udział pielęgniarki w edukacji na temat narkomanii został określony na poziomie 8,3% [8]. Podkreślenia wymaga fakt, iż w badaniu własnym 68% badanej młodzieży największą rolę w edukacji z zakresu narkomanii przypisało właśnie rodzicom, co może świadczyć o partnerskich relacjach w rodzinie, 20% badanych wskazało na nauczycieli i 12% na pielęgniarkę (ryc. 11).

WNIOSKI

1. Ustalono, że badana grupa młodzieży posiada ogólną wiedzę na temat narkomanii.
2. Młodzież z grupy badanej w większości w większości prawidłowo określa i charakteryzuje pojęcie patologii społecznej. Zna i potrafi wyróżnić zjawiska patologii społecznej. Dostrzega zdecydowany wzrost zjawisk patologicznych w życiu społecznym naszego kraju.

3. Jako główne przyczyny powstawania zjawisk patologicznych ankietowana młodzież wskazuje negatywny wpływ środków masowego przekazu, małą odporność na stres, namowę przez rówieśników.
4. Zjawisko narkomanii postrzegane jest jako choroba wymagająca szybkiego leczenia.
5. Jako główne przyczyny nadużywania narkotyków młodzież wskazuje, iż jest to sposób na rozwiązanie sytuacji trudnych, można być „kimś lepszym”, zapewnia akceptację w grupie rówieśników.
6. Przyczyny sięgania po narkotyki tkwią w chęci przeżycia nowych doświadczeń, panującej modzie i łatwym dostępie do narkotyków.
7. Dotychczasowe działania organów państwowych zapobiegających i zwalczających zjawisko narkomanii wśród młodzieży uznaje się za mało skuteczne i nie wystarczające.
8. Jako instytucje predysponowane do zwalczania i zapobiegania zjawisku narkomanii badani wskazują ośrodek pomocy narkomanom „Monar”, szkołę i rodzinę oraz koleżanki i kolegów.
9. Największy wkład w edukację młodzieży z zakresu uzależnień mają rodzice.

Badania zostały przeprowadzone w ramach środków własnych autorów

PIŚMIENICTWO

1. Cekiera Cz.: Ryzyko uzależnień, Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2001.
2. Zajączkiewicz K.: Nikotyna, alkohol, narkotyki, Wyd. Rubikon, Kraków 2001.
3. Słowik-Gabryelska A.: Patologie społeczne, alkoholizm, narkomania, nikotynizm, Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007.
4. Perwenis J.: Postępowanie z uzależnionymi od narkotyków, Narkomania problem opiekuńczo wychowawczy” 1998, Nr 1.
5. Ciekiera Cz.: Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych, Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1993.
6. Olak A.: Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne – zarys problematyki, Wyd. Amelia, Rzeszów 2012.
7. Pindera M.: Narkomania wśród uczniów szkół gimnazjalnych, Nauczyciel i Szkoła Nr 3-4(36-37) Mysłowice 2007; 131-135.
8. Świdarska-Kofacz J., Marcinkowski J.T., Janowska K.: Zachowania zdrowotne młodzieży gimnazjalnej i ich wybrane uwarunkowania. Cz. III. Stosowanie substancji psychoaktywnych, Pr. Hig. Epidemiol. 2008; 89 (1): 71-75.
9. Żurowska R., Gaworska-Krzemińska A., Kowalkiewicz-Huscina E.: Wiedza uczniów na temat uzależnienia od marihuany, [W]: Krajewska-Kułać E., Szczepański M., Łukaszuk C., Lewko J. (red.): Problemy terapeutyczno-pielęgnacyjne od poczęcia do starości. AM w Białymstoku WOIOZ, Białystok 2007; 1: 177-183.
10. Baranowska A., Chrzanowska E., Krajewska-Kułać E., Ostapowicz Van Domme K., Jankowiak B., Rolka H.: Wiedza uczniów na temat zachowań ryzykownych dla zdrowia, [W]:

- Krajewska-Kułak E., Szczepański M., Łukaszuk C., Lewko J., (red.) Problemy terapeutyczno - pielęgnacyjne od poczęcia do starości. AM w Białymstoku WOiOZ, Białystok 2007; 1: 167-176.
11. Juszczak S., Juszczak K.: Ocena rozmiaru występowania narkomanii, alkoholizmu i środków odurzających wśród uczniów klas 4,5 i 6 szkoły podstawowej, Pielęgniarstwo Polskie 4(26); 2007; 273-278.
 12. Pospiszyl I.: Patologie społeczne, Wyd. Naukowe PWN Warszawa 2008.
 13. Sierosławski J., Zieliński A.: Dorośli warszawiacy i substancje psychoaktywne, Alkoholizm i Narkomania 1(30); 2003; 57-72.
 14. Sierosławski J.: Substancje psychoaktywne, postawy i zachowania. Wyniki ogólnopolskiego badania ankietowego 2002.
 15. Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z. (red.): Mały słownik Języka Polskiego, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997.
 16. Macander D.: Profilaktyka uzależnień w szkole, „Narkomania”, 2007, nr 1.
 17. Cekiera M.: Zjawisko narkomanii wśród młodzieży, Pielęgniarstwo XXI wieku, 2006, nr 3.
 18. Dziennik Ustaw Nr 4, Ustawa o z zapobieganiu narkomani z dnia 12.02.1999.
 19. Marcysiak M., Diabelec M., Zagroba M., Marcysiak M., Ostrowska B., Wiśniewska E., Skotnicka-Klonowicz G.: Wiedza uczniów na temat skutków uzależnienia od marihuany, Problemy Pielęgniarstwa 2010; 18 (2): 191-197.

Adres do korespondencji:

*Dorota Maciąg
Rzepin Drugi 101, 27-225 Pawtów
e-mai: dorotamaciag@wp.pl*